

Яўген Мірановіч (Беласток)

**GJENADIUSZ SZYMANOWSKI,
DWANAŚCIE LAT - WSPOMNIENIA Z LAT 1927-1939,
Toruń 1998, wyd. Adam Marszałek***

Генадзь Шыманоўскі належаў да тых палітыкаў беларускага паходжання, якія прызнавалі палітычныя рэаліі, пайсталыя ў выніку Рыжскай дамовы між Польшчай і Расеяй. Ён быў дэпутатам сойму у 1930-1939 гг. ад санацыйнага Беспартыйнага Блоку Супрацоўніцтва з Урадам, выбраным з наваградской выбарчай акругі. У спісе блоку ён выступаў як прадстаўнік беларускага насељніцтва. Аўтар успамінаў хоць і быў праваслаўным, да часу выбару ніколі не выяўляў сваю прыналежнасць да беларускага народу.

Шыманоўскі пісаў свае ўспаміны ў 1966-1968 гг., калі меў ужо 77 гадоў. Як ён напісаў ва ўступе, усё падавалася па памяці, бо ў аўтара не было ніякіх дакументаў з часоў ягонай парламенцкай дзеяйнасці. Шыманоўскі шчыры папярэдзіў чытачоў пра недакладнасці ягонай перадачы падзеяў, вынікаючыя з недахопаў чалавечай памяці і суб'ектыўнага ўспрымання рэаліяў, што ўласціва для ўсіх аўтараў успамінаў. Пасля прачытання ўспамінаў Шыманоўскага нельга сумнявацца ў шчырым імкненні аўтара да безсторонняга апісання падзеяў, удзельнікамі ці сведкамі якіх ён быў. Аднак гэта вобраз падзеяў, створаны чалавекам з акрэсленай палітычнай і нацыянальнай пазіцыяй.

Шыманоўскага па-рознаму можна ацэньваць як палітыка, але як апісальнік палітычных рэалій міжваенны Польшчы ён заслугоўвае найвышэйшай павагі. Цікавасць да ўспамінаў падаграе найперш літаратурны талент аўтара. Ягоныя ўспаміны чытаюцца як гістарычная аповесць. Як у беларускай так і польскай гістарыяграфіі вельмі рэдка разглядалася тая пазіцыя, якую прадстаўляў Шыманоўскі. У польскай гістарычнай літаратуры дамінуе выразна негатыўны вобраз беларуса, нелаяльнага грамадзяніна, які чакае справядлівасці праз уключэнне паўночна-усходніх ваяводстваў Польшчы да Савецкага Саюзу. Такая пазіцыя сапраўды была характэрнай для значнай часткі беларускага грамадства ў міжваенны Польшчы, але яна з'яўлялася вынікам нацыянальнай палітыкі ўла-

* Пераклаў з польскай мовы Аляксандар Краўцэвіч

даў. Надзвычай рэдка ў польскай гісторыяграфіі звяртаецца ўвага на тых прадстаўнікоў беларускіх асяродкаў, якія польскую дзяржаву ўспрымалі як сваю, называлі сябе беларусамі польской культуры і хацелі быць нармальнымі грамадзянамі і выконваць публічныя функцыі, не выракаючыся сваёй адметнай нацыянальнасці. Такую пазіцыю ў 30-я гады прадстаўляў Генадзь Шыманоўскі. Палітыка дзяржавы, адназначна скіраваная на асіміляцыю, не была найлепшым сродкам пашырэння прадзяржаўных настроў сярод беларусаў, аднак Шыманоўскі зыходзіў з пераканання, што толькі знаходзячыся сярод асобаў, прыймаючых рашэнні, можна хоць нешта ўратаваць. У беларускай савецкай літаратуры такая пазіцыя ацэньваецца як калабарацыя, супрацоўніцтва з ворагам. Восенню 1939 г. гэтак сама ацанілі дзеянасць Шыманоўскага супрацоўнікі НКУС.

Як піша ў Прадмове да выдання сын аўтара Яраслаў Шыманоўскі, успаміны бацькі былі набытыя выдавецтвам *Ossolineum* з Вроцлава ў 1974 г., але не маглі тады быць апублікованыя па палітычных прычынах. Аднак Яраслаў Шыманоўскі памылкова лічыць, што камуністычны ўлады баяліся публікацыі інфармацыі пра прапольскія групоўкі сярод беларусаў, жыдоў і украінцаў ва ўсходніх ваяводствах II Рэчы Паспалітай. Прадстаўнікі названых нацыянальных меншасцяў выказвалі прапольскія настроі, але арганізацыі такога характару, калі нават і узікалі, то толькі з ініцыятывы ўлады. Існаванне сярод гэтых народнасцяў шматлікіх антыкамуністычных арганізацый не азначала, што яны былі прапольскія або прадзяржаўныя.

Генадзь Шыманоўскі нарадзіўся ў 1891 г. у вёсцы каля Слуцка. Да часу палітычнага пералому ў Рэсей паспэў закончыць эканамічнае аддзяленне элітарнага Гандлёвага Інстытуту ў Маскве. З такой адукацыяй не меў праблем з пошукамі працы. Падчас польска-расейскага змагання за панаванье на Беларусі цалкам падтрымаў польскі бок. З успамінаў вынікае, што не меў тады ніякіх контактаў з беларускім рухам. Беларускіх партызанаў, якія на пачатку 20-х гадоў нападалі на польскія двары, вайсковых асаднікаў, пастарункі паліцыі і асяродкі адміністрацыі ў Нясвіжскім павеце, адназначна акрэсліваў як бандытаў.

Аўтар успамінаў, несумненна, належаў да польскай крэсовай эліты. Будучы дзяржаўцам вялікага маёнтку ў Маставілавічах, які належаў да Нясвіжскай ардынацыі, ён жыў праблемамі асяроддзя памешчыкаў. Не любіў сялянаў, адносіў іх да катэгоріі грамадзянай, якія найменей служаць дзяржаве. Меў уяўленне пра ўмовы жыцця сялянаў зусім іншае, чым сучасная гісторычная навука. “Вёска жыла даволі заможна, асабліва ў 30-я гады, калі гаспадары пачалі атрымліваць значныя даходы ад продажу лінн” - так ён пісаў ва ўспамінах. “Сярэдняя гаспадарка пачала атрымліваць штогод ад некалькіх соцен да тысяч злотых за насенне і валокны ільну. Дочки заможных гаспадароў у нядзелью апраналі панчохі са штучнага шоўку і мелі прыстойныя су-

кенкі і абутак. Многія сялянскія хлопцы мелі ровары, а дзеці больш заможных прасілі ў бацькі мататыкі” (стар. 49-50).

Бяды ў вёсцы, на думку Шыманоўскага, была вынікам сялянскага гультейства. Фінансавыя праблемы дзяржавы, паводле аўтара, найпрацецей можна было б вырашыць падняўшы падаткі сялянам, якія старанна хавалі свае сапраўдныя даходы. Аднак ніводная гістарычна праца, гэтаксама як і ўспаміны людзей, якія памятаюць міжваеннную Польшчу, не пацвярджаюць аптымістычнага вобразу матэрыяльнага становішча беларускай вёскі, прадстаўленага Шыманоўскім. Сапраўды бытіе выпадкі, калі сялянскія хлопцы мелі ровары, а дзяўчаты - шоўковыя панчохі, але сустракалася гэта вельмі рэдка. Рэальныя праблемы большасці сялянаў у Палескім ці Наваградскім ваяводстве было элементарнае выжыванне і выплата падаткаў. Падаваныя Шыманоўскім даходы з продажу ільну магла атрымаць гаспадарка ў некалькі дзесяткаў гектараў і то пасыля адпаведных інвестыцый.

Павагу адміністрацыйна-памешчыцкіх колаў Шыманскі здабыў на пасадзе презідэнта аднаго, а потым другога банку ў Нясвіжы, а пазней кіраўніка мясцоўага самакіравання. У 1928 г. ён уступіў да ўтворанага прыхільнікамі Пілсудскага Безпартыйнага Блоку Супрацоўніцтва з Урадам. Як адзін з нешматлікіх праваслаўных у ББСУ (BBWR) атрымаў заданне занджажу магчымасці патрымкі блоку праваслаўным духавенствам на парламенцкіх выбарах 1928 г. На тэрыторыі Наваградскага ваяводства, дзе падаўляючая большасць выбаршчыкаў была праваслаўнай, цэрквы маглі стаць важным асяродкам прапаганды. Шыманоўскі піша, што гарадзенскі біскуп Алексій, таксама як і пінскі біскуп Аляксандар выказалі гатоўнасць да супрацоўніцтва дзеля перамогі на выбарах ББСУ. “Беларускі селянін па сваёй прыродзе быў пасыўны і недаверлівы да любой улады” - пісаў Шыманоўскі. “Праваслаўны святар яшчэ ад расейскіх часоў быў для яго адным з прадстаўнікоў улады, таму селянін быў прызвычайні не столькі яму давяраць, колькі слухацца.” (стар. 116).

Пропанова стаць паслом ад беларускай супольнасці пад час выбараў 1930 г. стала для яго нечаканасцю. Пасля некалькіх дзён роздуму Шыманоўскі гэтую пропанову прыняў. Праўдападобна, паводле выбарчага сцэнарыю, апрацаванага ў санацыйным лагеры, менавіта яму, як даверанай асобе, была вызначана роля выступоўцы ад імя беларускага народу. Як чалавек надзвычай разумны, Шыманоўскі хутка распрацаваў уласную нацыянальную беларускую ідэалогію. Ён вельмі сумленна ў сваіх успамінах правёў аналіз гістарычнага працэсу на Беларусі (стар. 118-119). Межы этнічнага арэалу беларусаў ён вызначыў так, як яе акрэслі творцы Беларускай Народнай Рэспублікі падчас дэкларацый незалежнасці ў сакавіку 1918 г. Аднак праблему выбару нацыянальнага шляху акрэслі ў наступных словамах: “Беларусь ніколі не мела самастойнасці. Заўжды была пад панаваннем Польшчы (з Літвой) або Рasei. На яе ўплывалі дэльце культуры - польская і расейская (...). У падобных умовах двух моцных і

супярэчлівых упłyваў беларуская інтэлігенцыя не магла ўтварыцца як клас. У мінульым культура беларуская мусіла існаваць, бо ўсё-такі Літоўскі Статут, які стаў узорам для польскага заканадаўства, быў напісаны не на якой-небудзь а на беларускай мове. Але старажытную культуру паглынулі стагоддзі чужынскіх упłyvaў, а новая культура пры адсутнасці інтэлігенцыі не магла паўстаць і развівацца. У такіх умовах асобны інтэлігент, які праз некалькі пакаленняў меў карэнні ў беларускай зямлі і адчуваў з ёй глыбокую сувязь, мусіў уліца ў адну з дзівюх культур - польскую альбо расейскую. У такім разуменні, падобна як селянін з гаспадаркай у паўтары гектары ці дваровы парабак, беларусам быў таксама нясвіжскі ардынат князь Радзівіл, які цалкам належаў да польскай культуры... У такім разуменні і я адчуваў сябе беларусам польскай культуры” (стар. 120).

Аднак Шыманоўскі зазначыў, што мала хто з асяроддзя памешчыцкага ці дробнашляхецкага, хто меў несумненна беларускае паходжанне, разважаў пра сваю якую-небудзь сувязь з беларускасцю. Наадварот, усё, што было звязана з беларускім нацыянальным жыццём трактавалася калі не з пагардай то з усмешкай. Сітуацыя, апісаная Шыманоўскім, вельмі моцна напамінае паводзіны спаланізаваных беларускіх сялянаў і іх нашчадкаў у пасляваенным Беластоку, калі яны ўваходзілі ў палітычную, грамадскую ці эканамічную эліту. Дарэчы, і сам аўтар успамінаў у сваіх разважаннях і паводзінах вельмі нагадвае функцыянераў Беларускага Грамадска-Культурнага Таварыства, якіх партыйнае кіраўніцтва насуперак іхняму жаданню накіравала на працу ў гэтую арганізацыю. Некаторыя з іх толькі тады адчулі сябе беларусамі і нават шчыра працавалі дзеля развіцця беларускай нацыянальнай культуры, зразумела, у межах, акрэсленых уладамі. Шыманоўскі ў сваёй дзеянісці таксама ніколі не перакрочваў кампетэнцій, атрыманых у выніку існуючага палітычнага раскладу.

Шыманоўскі прадстаўляў найлепшыя рысы польскага патрыятызму. Ён не разумеў польскіх нацыяналістаў і іхняга лобі ў дзяржаўнай адміністрацыі. Закрыццё беларускіх школаў, прыгнёт беларускага нацыянальнага жыцця, антыжыдоўскія экспесы лічыў дзеяннямі, якія супярэчылі інтарэсам дзяржавы. Дзеянні нацыяналістаў і паводзіны нацыянальных польскіх элітаў, на яго думку, адштурхоўвалі ад Польшчы яе грамадзянаў замест таго каб прыцягваць іх да ўзмацнення дзяржавы.

Аўтар успамінаў быў перакананым прыхільнікам санацыйнай партыі. Праўда, сумняваўся ў неабходнасці суровых рэпрэсій супраць палітычнай апазіцыі, але адначасова бязмежна давяраў пілсудчыкам. З замілаваннем пісаў пра Валеры Слаўку, Казіміра Сывітальскага, Тадэуша Галоўца, Вацлава Костку-Бернацкага і з вялікай павагай нават пра Феліцыяна Славоя-Складкоўскага.

Акрамя Шыманоўскага у польскім парламенце пасля 1930 г. двухмільённую беларускую супольнасць прадстаўлялі яшчэ два дробныя земляробы і ма-

шыніст-пенсіянер. Усе былі выбраныя па спісах ББСУ, г.зн. практычна іх вызначылі санацыйныя ўлады. Аўтар успамінаў апавядвае пра свае шматлікія высілкі, візіты да міністраў, ваяводаў і іншых высокіх чыноўнікаў па справе адкрыцця беларускіх школаў або вырашэння маёмасных пытанняў праваслаўнай царквы. Часам, дзякуючы дыпламатычным здольнасцям і прыхільнасці асобаў з ягонага палітычнага лагеру, яму ўдавалася дасягнуць дробных поспехаў, як, напрыклад, субсідыя на пабудову беларускай гімназіі ў Наваградку альбо адмена загаду праводзіць набажэнства ў праваслаўных цэрквах па-польску. Аднак разам са зменай наваградскага ваяводы будынак школы быў перададзены польскай гімназіі.

Успаміны Шыманоўскага даюць магчымасць адказу на шмат пытанняў па беларускай проблематыцы. Аднак, яны перш за ўсё пацвярджаюць перакананне, што ў 30-я гады ў Польшчы не было ніякіх прыкметаў магчымасці станов'чага вырашэння праблемаў гэтай нацыянальнай меншасці.

Мірановіч Яўген

- ✓ Нарадзіўся 2.09.1955 г.
- ✓ Доктар габілітаваны, супрацоўнік Кафедры Беларускай Культуры Універсітэту ў Беластоку
- ✓ *Асноўны кірунак даследавання:*
Нацыянальныя меншасці ў Польшчы і Сярэдній Еўропе
- ✓ *E-mail:* kkb@hum.uwb.edu.pl